

LA FORMACIÓ EN DIDÀCTICA DE LES CIÈNCIES SOCIALS, DES D'UN PARADIGMA CRÍTIC, DELS MESTRES D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA A LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Neus González-Monfort
Universitat Autònoma de
Barcelona
neus.gonzalez@uab.cat

Dolors Bosch Mestres
Universitat Autònoma de
Barcelona
dboschmestres@gmail.com

Roser Canals Cabau
Universitat Autònoma de
Barcelona
roser.canals@uab.cat

Joan Llusà Serra
Universitat Autònoma de
Barcelona
juan.llusa@uab.cat

Resum

En aquesta comunicació es presenta el treball realitzat per quatre professors que imparteixen l'assignatura de 'Didàctica de les Ciències Socials' a la Universitat Autònoma de Barcelona. El resultat és fruit de dos elements: (a) l'experiència acumulada en els darrers trenta anys pel professorat de l'àrea i de les diverses recerques realitzades en formació del professorat, i (b) l'ordenació del pla d'estudis i l'estructura horària i de grups que la Facultat ha dissenyat pel Grau d'Educació Primària. L'objectiu és sotmetre-la a debat per recollir suggeriments i idees i anar-la millorant any rere any.

Text de la comunicació

L'assignatura de 'Didàctica de les Ciències Socials' (DCS) que es presenta en aquest treball és fruit de les aportacions que s'han anat fet en els darrers trenta anys pel professorat d'aquesta àrea de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Pretén recollir l'experiència acumulada i incorporar les innovacions i els resultats de la recerca realitzada pel grup GREDICS (2009SGR468).

Els objectius d'aquest treball són fonamentalment els següents:

- Presentar el disseny de l'assignatura de Didàctica de les Ciències Socials del Grau d'Educació Primària impartida a la UAB
- Justificar les decisions preses des del paradigma crític i l'estructura del pla d'estudis
- Valorar el curs 2011-2012 per detectar les millores a introduir i reforçar els aspectes positius, tenint en compte les opinions dels estudiants i del professorat.

1. Contextualització i organització

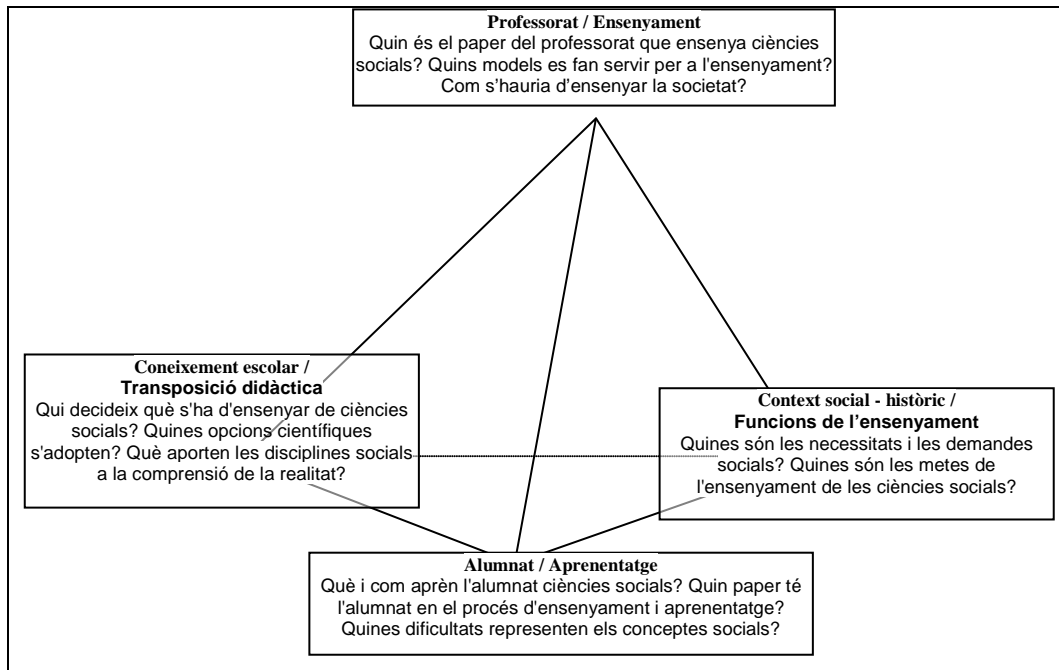
L'assignatura DCS s'imparteix durant el 2n semestre del 3r curs en el pla d'estudis del Grau d'Educació Primària (GEP) a la UAB. Té un valor de 6 ECTS obligatoris. A 2n s'imparteix 'Ensenyament i aprenentatge del coneixement del medi natural, social i cultural', que es comparteix amb la Unitat de Didàctica de les Ciències Experimentals i on es donen els continguts comuns a les dues àrees (finalitats educatives, currículum, competències, cicle d'aprenentatge, avaluació, sortides de camp, estudi del medi o interdisciplinarietat). A 4t curs s'ofereixen tres assignatures optatives centrades, una en la innovació i la investigació, una altra en l'educació per a la ciutadania i la tercera en metodologies i recursos propis de les ciències socials a l'educació primària.

Segons l'estructura dissenyada a la UAB, l'assignatura s'imparteix en 4 grups de 80 estudiants. Una part de l'horari es treballa en 'gran grup' (els 80 alumnes junts), una altra part de l'horari s'organitza en 'seminaris' (subgrups entre 25 o 40 estudiants, segons opció), i la resta per a la realització de treball autònom. En el curs 2011-12, es va optar per l'organització

de 25 hores en 'gran grup' i 13 hores en 'seminari' (amb tres subgrups). L'equip docent està format per 4 professors.

2. Finalitats educatives de la DCS

La DCS ha de formar un professorat competent per enfrontar-se a preguntes com les que es plantegen en cada un dels vèrtexs de la següent figura (Santisteban, 2008):

La nostra proposta s'ha d'entendre des d'un paradigma crític de l'ensenyament de les ciències socials (ccss). Els mestres que formem, han d'ensenyar l'alumnat a comprendre la realitat social. Una realitat força complexa, que necessita de la formació del pensament crític i creatiu i de l'educació democràtica de la ciutadania, per tal que els nens i nenes puguin intervenir en el món com agents actius de transformació. Així, l'ensenyament de la geografia, la història i les ccss té sentit si afavoreix la construcció del futur i la democràcia en el nostre món.

Davant el repte que plantegen els estudis de grau, cal preguntar-se: quina resposta ha de donar la formació inicial dels mestres per al desenvolupament de les competències docents que demana l'educació en un món complex i global com el nostre? Ara, es visualitza un nou model de formació, que incorpori les competències docents necessàries per donar resposta a noves alfabetitzacions. Ja no es tracta d'ensenyar a emmagatzemar i reproduir informació, sinó que cal prioritzar com ensenyar a cercar la informació, seleccionar-la i interpretar-la per a convertir-la en coneixement. Un coneixement que s'ha de saber comunicar i contrastar amb el dels altres (Canals, 2008).

3. Competències docents, fer de mestre de CCSS

La formació inicial ha de preparar els futurs docents, entenent el grau de mestre com una carrera professionalitzadora que ha de contribuir a la formació competencial dels docents. Les competències docents impliquen "conèixer i comprendre", "saber com actuar" (per a l'aplicació pràctica i operativa del coneixement en l'àmbit de l'aprenentatge), i "saber com ser" (centrat en els valors bàsics de la convivència en democràcia). Per això, cal aprendre a

mobilitzar coneixements, capacitats, habilitats i experiències que han de permetre: (a) resoldre amb eficiència les tasques quotidianes, (b) afrontar nous reptes amb il·lusió, eficàcia i responsabilitat, (c) establir relacions amb els altres per afavorir la cooperació i desenvolupar projectes comuns, i (d) dissenyar intervencions educatives per ensenyar i aprendre ciència. Aquesta assignatura pretén posar de rellevància les següents:

-Conèixer i comprendre els continguts de la disciplina (DCS). Seleccionar aquells continguts que l'alumnat ha d'aprendre. Tenir un gran domini conceptual de les ccss, per seleccionar els nuclis conceptuals fonamentals i les competències bàsiques que els alumnes han d'adquirir.

-Ensenyar a parlar i escriure per aprendre. Comunicar oralment, per escrit i amb altres llenguatges, per construir coneixement. Saber que aprendre no és simplement memoritzar i acumular informació, sinó que és reestructurar el sistema de comprensió del món per comprendre la realitat. És poder resoldre situacions problemàtiques, saber tenir opinió pròpia i saber-la defensar amb arguments convincents.

-Construir i planificar dispositius d'aprenentatge i seqüències didàctiques. Saber que hi ha situacions que afavoreixen els aprenentatges i altres que les dificulten. Planificar i preveure aquestes situacions per incentivar i motivar l'alumnat. Crear situacions d'aprenentatge variades i adequades a l'edat de l'alumnat que permetin la concreció i realització de seqüències didàctiques coherents amb el procés d'aprenentatge dels alumnes de primària.

-Implicar l'alumnat en el seu aprenentatge i en el propi treball. Potenciar el treball cooperatiu, per desenvolupar l'autonomia personal i la responsabilitat personal i col·lectiva per aprendre. Saber que per avançar cal plantejar l'activitat de manera que provoqui conflictes cognitius i afavoreixi l'evolució de les representacions prèvies.

-Utilitzar les tecnologies de l'aprenentatge i el coneixement. Saber que és imprescindible l'actualització i l'ús professional de les TAC.

-Treballar en equip. Saber que el fet de treballar en equip parteix d'una convicció personal del valor professional del treball conjunt.

4. Disseny de l'assignatura: objectius, continguts i avaluació

(a) Objectius

Els objectius de l'assignatura són els següents:

-Analitzar els principals conceptes de les ciències socials i els problemes que plantegen en l'ensenyament i aprenentatge de les Ciències Socials a l'Educació Primària.

-Analitzar i valorar críticament propostes i materials didàctics de l'àrea de Ciències Socials per a l'educació primària.

-Dissenyar una proposta de seqüència didàctica per a la intervenció a l'aula de Ciències Socials.

(b) Continguts i seqüenciació en les sessions de 'gran grup'

L'organització de l'assignatura en sessions de 'gran grup' i de 'seminari', permet desenvolupar uns continguts més teòrics en les primeres i aplicar-los en la confecció d'una unitat didàctica (UD) en petit grup, en les segones.

En les sessions de 'gran grup' (GG) es treballen 4 grans blocs de contingut que responen a una concepció crítica del procés d'ensenyament-aprenentatge de les ccss: (a) l'ensenyament a partir de problemes socials rellevants, (b) els models didàctics per a la construcció de l'espai geogràfic i (c) del temps històric i, finalment (d) l'anàlisi de recursos, metodologies i estratègies per a l'ensenyament-aprenentatge de les ccss.

S'inicia el curs amb una primera sessió de presentació i recordatori dels continguts desenvolupats durant l'assignatura de segon. Aquesta sessió permet plantejar una primera 'declaració d'intencions' i explicitació del model didàctic.

En la segona es planteja l'ensenyament de les ccss a partir de problemes socials rellevants (Santisteban, 2011) i el treball amb les capacitats cognitivolingüístiques (Casas, 2005).

A les següents sessions es desenvolupen primer els continguts relatius a l'espai geogràfic i al temps històric, que posteriorment cal incloure en les seqüències didàctiques (anàlisi del paisatge, operadors del temps històric...). I finalment, els recursos d'aula, on se n'analitzen diversos (documents, fonts primàries, TIC, tríptic, premsa, diari personal, materials, murals digitals, ràdio a l'aula...) i les seves possibilitats d'aplicació a l'aula. Posteriorment, cal preparar una breu presentació i valoració de recursos, per afavorir la tria.

Finalment es realitza una sortida de camp (aquest curs a Manresa), ja que no es pot entendre ensenyar ccss sense interactuar amb el medi. Així, cada grup prepara una activitat, utilitzant els recursos de l'entorn i la desenvolupa amb la participació dels companys.

(c) Continguts i seqüenciació en les sessions de 'seminari'

El disseny de la programació d'una UD és l'activitat central de l'assignatura i té com a finalitat que els estudiants sàpiguen transferir els coneixements de la DCS a un context educatiu d'aplicació a l'aula. Té un component d'aprenentatge fonamentalment competencial en la mesura que, en la pràctica docent, als mestres se'ls demana que prenguin decisions cooperativament (equips docents) sobre com ensenyar les ccss per afavorir l'aprenentatge de les competències bàsiques (Cb) en el seu alumnat i, en especial, de la competència social i ciutadana. Les sessions de 'seminari' és on el professorat fa el seguiment, assessora i revisa la tasca de cadascun dels grups.

Els grups poden triar la temàtica 'convencional' de la UD (l'aigua, la ciutat, el riu, els oficis...), i l'hauran de transformar en un problema social rellevant, des d'un enfocament didàctic crític. Paral·lelament, els estudiants han de cercar informació sobre la temàtica i el problema i elaborar un mapa conceptual complet, en clau de mestre.

Les decisions que conté la programació de la UD han de ser coherents entre elles i contempnen els següents aspectes:

-Les Cb, que parteixen de les decisions compartides per un claustre (document marc de l'escola Barcelona).

-Els objectius didàctics que expliciten els aprenentatges clau, i que fan de frontissa entre les decisions referides a l'aprenentatge de les Cb i dels continguts del medi social.

-Els continguts del medi social seleccionats a partir dels conceptes socials clau i al voltant d'un problema social rellevant proper als alumnes de primària.

-La seqüència d'activitats d'ensenyament-aprenentatge i d'avaluació organitzades en base al cicle d'aprenentatge.

-Les estratègies didàctiques i els recursos emprats per a què l'aprenentatge sigui significatiu i competencial.

-Els criteris d'avaluació que permeten comprovar fins a quin punt s'han assolit els objectius d'aprenentatge.

Cal recordar, que les activitats han de recollir els continguts tractats sobre l'espai geogràfic, el temps històric, l'educació per a la ciutadania, els recursos i les sortides.

(d) Avaluació de l'assignatura

L'instrument d'avaluació és la carpeta d'aprenentatge que realitzen els estudiants. És un sistema d'avaluació integrat en el procés d'ensenyament-aprenentatge que consisteix en una selecció de productes i evidències que permeten als estudiants prendre consciència del que s'està aprenent i al professorat fer un seguiment del progrés d'aquest aprenentatge (DDAA, 2008). És coherent amb el desenvolupament de les competències docents, atès que permet avaluar competències com ara: el treball en equip, la capacitat de comunicar, el tractament de la informació, l'expressió i la creativitat, la capacitat d'aprendre a aprendre...

La carpeta s'estructura en cinc blocs amb un pes específic cadascun d'ells:

-Reflexió sobre el propi procés d'aprenentatge: valoració dels canvis i continuïtats de les representacions socials inicials, autoavaluació final i justificació dels aprenentatges assolits (individual, 10%)

-La sortida de camp: Manresa (grup, 25%)

-Disseny, justificació i valoració d'un model d'UD per l'ensenyament, l'aprenentatge i l'avaluació de les ccss (grup, 35%)

-Exposició oral de la UD dissenyada (individual, 10%) i coavaluació de les presentades pels altres grups (grup, 5%).

-Elaboració d'un informe valoratiu i justificatiu d'una de les UD dissenyades (individual, 15%)

El treball recollit en la carpeta, considerem que aporta dos aspectes qualitius: d'una banda, la transferència del coneixement, ja que els continguts s'han de justificar a partir del coneixement científic que aporta la DCS i d'altra banda, afavoreix la reflexió sobre el propi aprenentatge.

5. Valoracions dels estudiants

Els punts forts que en destaquen són:

-una organització innovadora que la fa significativa i funcional (hem après mentre fèiem, ha estat una oportunitat per contrastar aprenentatges rebuts a altres matèries, completar-los i modificar-los).

-un aprenentatge coherent i significatiu (permet assolir les competències que hauria de tenir un bon docent, per la seva aplicabilitat),

-un treball en equip real (ens ha brindat la possibilitat real d'aprendre a treballar en equip a partir de discutir i revisar contínuament, treballar en equip és aprendre a prendre decisions compartides).

-una sortida on es desenvolupa el rol de mestre (forçar-nos a pensar l'explicació i dissenyar les activitats fent de mestra, ja que fins ara sempre havia fet les sortides fent d'alumna).

-la carpeta d'aprenentatge és un instrument que considera l'avaluació com una eina per aprendre (la prova final molt ben pensada, perquè permet aplicar el coneixement i demostrar que has après i com has construït l'aprenentatge).

Els punts febles són:

-una assignatura molt intensa, pel poc temps que ocupa en el curs.

-un desequilibri en la distribució de les sessions de 'gran grup' i "seminaris.

Les propostes de millora són:

-reestructurar l'organització horària de l'assignatura: menys hores de 'gran grup' i més hores de 'seminari'.

-vincular la UD a contextos reals.

Conclusions

L'equip docent d'aquesta assignatura destaca els següents aspectes que caldria mantenir:

- Continuar buscant la coherència entre la teoria i la pràctica.
- Dissenyar propostes didàctiques útils i funcionals, que puguin esdevenir models i exemples en la seva futura pràctica professional.

- Coordinar la tasca docent de l'equip de professors per afavorir la construcció d'un discurs compartit.

Els aspectes a millorar serien:

- Optimitzar el temps i els recursos per introduir millores que redueixin la feina del docent.
- Afavorir canals de coordinació més àgils i efectius.
- Optar per una modalitat organitzativa que primí temporalment les sessions de seminari, front a les de 'gran grup'.

Bibliografia

BLANCH, S. et al. (2008). *Carpetes d'aprenentatge a l'educació superior: una oportunitat per repensar la docència*. Bellaterra: Servei de Publicacions Universitat Autònoma de Barcelona. On-line:

<<http://www.uab.es/servlet/Satellite?blobcol=urldocument&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobtable=iDocument&blobwhere=1216188719516&ssbinary=true>>. Darrera consulta: 15 de gener de 2013]

CANALS, R. (2008). "Un currículum per a l'adquisició de competències". *Perspectiva Escolar*, 321, pàg. 74-85.

CASAS, M (coord., 2005) *Ensenyar a parlar i a escriure ciències socials*. Barcelona: AM. Rosa Sensat.

SANTISTEBAN, A. (2008) "La formación inicial del profesorado de educación primaria para enseñar ciencias sociales: futuro presente", en Ávila, R.M.; Cruz, A.; Díez, M.C. *Didáctica de las Ciencias Sociales, Currículo Escolar y Formación del profesorado*. Baeza: La casa del libro encuadernaciones.

SANTISTEBAN, A. PAGÈS, J (Coord.) (2011) *Didáctica del conocimiento del Medio Social y Cultural en la educación primaria*. Ciencias sociales para aprender, pensar y actuar. Madrid: Editorial Síntesis.

Qüestions i/o consideracions per al debat

Les qüestions que es proposen per al debat són les següents:

- Com defensar un model crític de la DCS, en un context normatiu contrari?
- Com transferir la teoria apresada de la DCS des d'un paradigma sociocrític, a una pràctica i context real?